Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi

Yıl: 2020, Cilt: 21, Sayı: 3, Sayfa No: 513-536

doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.579465

ARAŞTIRMA

Gönderim Tarihi: 18.06.19
Kabul Tarihi: 29.04.20
Erken Görünüm: 07.05.20

"Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri" Dersinin Psikolojik Danışman Adaylarının Özel Eğitimde Öz-Yeterlik Algılarına Etkisi*

Nesrin Sönmez **
Akdeniz Üniversitesi

Melike Koçyiğit-Özyiğit ***
Akdeniz Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, psikolojik danışman adaylarıyla yürütülen "Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) Hizmetleri" dersinin, adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini incelemek amaçlanmıştır. Yarı-deneysel nitelikte olan çalışmada ön-test, son-test kontrol gruplu (2x2) desen kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcıları, 2017-2018 bahar yarıyılında Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında öğrenim gören 4. sınıf psikolojik danışman adaylarıdır (n = 45). Dördüncü sınıf müfredatında seçmeli ders olan "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersini seçen 24 aday deney grubunu, başka bir dersi seçen 21 aday da kontrol grubunu oluşturmuştur. Adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini belirlemek üzere "Kişisel Bilgi Formu" ve "Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz-Yeterlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde tekrarlı ölçümler için ANOVA kullanılmıştır. On dört hafta boyunca yüzyüze eğitimler, okul ziyaretleri, deneyim paylaşımı, doküman inceleme gibi süreçlerle yürütülen dersin sonunda, deney grubundaki psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algıları düzeyi kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde artmıştır. Psikolojik danışman adaylarının eğitim programında, adaylara özel eğitim alanında yeterlik kazandıracak nitelikte derslerin açılması yönünde önerilere yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Psikolojik danışman adayı, öz-yeterlik algısı, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, ders.

Önerilen Atıf Şekli

Sönmez, N., & Koçyiğit-Özyiğit, M. (2020). "Özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri" dersinin psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 21*(3), 513-536. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.579465

*Çalışma ikinci yazar tarafından 25-27 Ekim 2018 tarihlerinde Samsun'da düzenlenen 20. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş, kongre kitabında özeti yayınlanmıştır.

**Sorumlu Yazar:* Dr. Öğr.Üyesi, E-posta: ndilersonmez@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2497-2336

***Araş. Gör. Dr., E-posta: mlkocyigit@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1446-9761

Rehberlik ve Psikolojik Danışma (RPD) hizmetleri, bireylerin kendi yaşam faaliyetlerini yönetmelerine yardımcı olmak için her yaştan öğrencilere sunulan yardım biçimleridir (Girgin, 2014). Yurtdışında lisansüstü eğitim programlarıyla edinilen ve aldıkları eğitime göre psikolojik danışman, okul danışmanı, okul psikoloğu, danışma psikoloğu gibi farklı ünvanlarla anılan bir meslek olan psikolojik danışmanlık, Türkiye'de üniversitelerin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programından mezun olunarak edinilen bir meslektir. Psikolojik danışmanlar*, 1985'ten bu yana Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı okul ve kurumlarda "rehber öğretmen" kadrosunda görev yapmaktadır (Bilgin, 2000). MEB Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde 'Rehberlik Öğretmeni', "eğitim kurumlarındaki rehberlik servisleri ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde rehberlik hizmetlerini yürüten personel" şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2017). Bu haliyle okullarda sadece rehberlik hizmetleri yapan bir meslek elemanı gibi algılansa da okul ve kurumlarda psikolojik danışmanlardan, problem çözme, bağımsız karar alabilme, kendini tanıma, topluma uyum gibi konularda gerekli RPD süreçlerini yürüterek bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine destek olmaları beklenmektedir (Kaygusuz, 2014). Psikolojik danışmanlar, tüm öğrencilerin ve ailelerinin akademik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını desteklemekte önemli bir rol oynamaktadır (Hott, Thomas, Abbassi, Hendricks, & Aslina, 2015). Elbette psikolojik danışmanlardan bu hizmeti verirken, özel gereksinimi olsun olmasın tüm bireylere gerekli desteği eşit şekilde vermesi beklenmektedir (Greer, Greer, & Woody, 1995).

Öğrenim yaşamına katılan özel gereksinimli öğrencilerin (ÖGÖ) sayısı her geçen gün arttıkça sorunlar da beraberinde gelmekte, bu sorunların giderilmesinde ilk başvurulan meslek elemanı da psikolojik danışmanlar olmaktadır. Psikolojik danışmanların meslek yaşamında, tüm öğrenciler için yürüttükleri süreçlerin içinde ÖGÖ ile ilgili yürütmeleri gereken RPD hizmetleri büyük yer tutmaktadır (Aksoy & Diken, 2009; Batu & Subaşı-Yurtçu, 2017; Milsom, 2002). MEB Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2017), Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2018) ve Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kılavuzunda (MEB, 2015) açıklanan bu hizmetler arasında; eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetlerinin sunulması, aile eğitim programlarının düzenlenmesi, eğitim kurumlarında veli, idareci ve öğretmenlere, özel eğitim hizmetleri konusunda gerekli desteğin sunulması, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirme biriminin üyesi olarak görev almak, yanı sıra özel eğitime ihtiyacı olan bireyler ve ailelerine yönelik eğitim ve rehberlik hizmetlerinin sunulması ile destek eğitim odasında eğitim alan kaynaştırma öğrencilerinin gelişiminin takip edilmesi sayılabilir. Özel eğitim hizmetlerine yönelik olarak psikolojik danışmanlar, yönlendirme, kaynaştırma öğrencilerinin takibi, BEP hazırlama, özel yetenekli öğrenciler için zenginleştirme programı hazırlama gibi iş ve işlemlerde aktif görev almaktadır. Rehberlik Araştırma Merkezlerinde (RAM) tanılama hizmetlerinde görev aldıkları gibi, okullarda da ÖGÖ'nün farkına varılması, yönlendirme, izleme, okula uyum, davranış sorunlarıyla baş etme, sosyal gelişim, akran kabulü ve aile eğitimi gibi konularda görev almaları beklenmektedir (MEB, 2015). Özetle psikolojik danışmanlardan okul ve kurumlarda, tüm öğrencilerin duygusal, bilişsel, sosyal gelişim alanlarında bir bütün olarak gelişmesine katkı sağlayacak çalışmalar yapmaları yanı sıra da ÖGÖ ve onların öğretmenleri, akranları ve aileleri ile de çeşitli çalışmalar yürütmeleri beklenmektedir.

Pek çok araştırmada psikolojik danışmanların ÖGÖ ile ilgili olarak çalışmaları yürütme konusunda uygulama ve deneyim yetersizliğine bağlı sorunlar yaşadıkları ifade edilmektedir. Psikolojik danışmanlar sıklıkla özel eğitim hizmetlerinin sunulmasına yönelik görevlerini yerine getirme konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini ve bilgi eksikleri olduğunu ifade etmekte, özel eğitim konusunda lisans eğitimlerinde yeterli düzeyde eğitim almadıkları yönünde görüşler sunmaktadır (Akalın, 2014; Cimşir & Carney, 2017; Güven & Uyanık Balat, 2006; Özengi, 2009; Sakız vd., 2015; Sargın & Hamurcu, 2010; Sütçü, 2007). Bir işi ya da beceriyi uygularken yaşanan sorunların, kendine güvensizlik, başarısızlık gibi duygular yaşattığı ve bunun da o işi yapmaya yönelik

*Türkiye'de RPD lisans programlarından mezun olanların, çoğunlukla okullarda istihdam edilmeleri nedeniyle, daha çok *okul psikolojik danışmanı* olarak yetiştirildikleri ifade edilmektedir (Doğan, 2000; Ültanır, 2005). Ancak gerek MEB tarafından verilen kadro ünvanı olan 'rehber öğretmen' ifadesi, gerekse Mesleki Yeterlik Kurumunca da meslek tanımı yapılmış olan *"okul psikolojik danışmanı"* (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2017) ifadesi tek başına kullanıldığında mesleğin bir alt uzmanlık alanını yansıttığı için, bu makalede yazarlar tarafından daha kapsamlı anlamıyla 'psikolojik danışman' ifadesi tercih edilmiştir.

öz-yeterlik algılarını olumsuz yönde etkileyebildiği belirtilmektedir (Bandura, 2009). Nitekim özel eğitimde öz-yeterlik algıları düşük olan psikolojik danışmanların, özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının da düşük olduğu (Kıran & Dengiz, 2019) ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı (Kumcağız, Demir, & Karadaş, 2017) belirtilmektedir. Dolayısıyla özel eğitim hizmetlerinde önemli rolü olan psikolojik danışmanların özel eğitimde öz-yeterlik algılarının yüksek olmasının, ÖGÖ ile yapacakları çalışmaların niteliğini etkileyen önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Hizmet öncesinde ve hizmet sürecinde iken psikolojik danışmanların/adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarını belirlemeye yönelik çalışmalarda katılımcıların kendilerini orta düzeyde (Aksoy & Diken, 2009; Cimşir & Carney, 2017 Deniz, 2016; Kıran & Dengiz, 2019; Yılmaz-Bingöl, 2018), orta düzeyin biraz altında (Yüksel, Diken, Aksoy, & Karaaslan, 2012) yeterli algıladıkları bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, psikolojik danışman adaylarının sınıf seviyesi arttıkça yani eğitim düzeyi arttıkça özel eğitimde öz-yeterlik algı düzeylerinin arttığı (Deniz, 2016; Yüksel vd., 2012); özel eğitime ilişkin ders almış olanların özel eğitimde öz-yeterlik algısının almayanlara göre yüksek olduğu (Ateş, 2017); özel eğitim alanında ders almanın ve deneyim kazanmanın psikolojik danışmanların bu alanda hizmet verebileceğine dair inançlarını güçlendirdiği (Milsom & Akos, 2003; Nichter & Edmonson, 2005); olumlu tutumları yüksek olan okul danışmanlarının ÖGÖ ile çalışmaya hazır olma algılarının daha yüksek olduğu (Cimşir & Carney, 2017; Milsom, 2006) yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu bulguları destekler şekilde psikolojik danışman adaylarına, çalışacakları kurumlarda özel eğitimle ilgili çalışmaları yürütebilmeleri için gerekli yetkinliği kazandıracak özellikte derslerin hizmet öncesinde verilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Armstrong, Balkin, Long, & Caldwell, 2006).

Türkiye'de psikolojik danışmanların eğitimi, diğer ülkelerden farklı olarak öğretmenlik mesleği çerçevesinde ele alınarak, üniversitelerin eğitim fakültelerinde eğitim bilimleri bölümü altındaki RPD lisans programında verilmektedir (Bilgin, 2000). Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) 2018 yılı verilerine göre Türkiye'de, 83 adet devlet üniversitesinde, 16 adet vakıf üniversitesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde dokuz ve Kırgızistan'da bir adet olmak üzere toplamda 109 üniversitenin eğitim fakültesinde RPD programı bulunmaktadır (YÖK, 2018a). Programın müfredatı incelendiğinde, zaman içinde değişim gösterdiği görülmektedir. İlk defa 2007'de, diğer öğretmenlik alanlarında olduğu gibi RPD müfredatında da dersler, "Alan Bilgisi ve Becerileri", "Öğretmenlik Meslek Bilgisi ve Becerileri" ve "Genel Kültür Dersleri" olmak üzere üç yeterlik alanına yerleştirilmiştir. Bu müfredat, 2018 yılına kadar uygulanmış ve üniversiteden üniversiteye değişmekle birlikte, özel eğitim alanıyla ilgili olarak özel eğitim, kaynaştırma, öğrenme güçlükleri, Özel Eğitimde PDR Hizmetleri gibi dersler içermiştir.

YÖK tarafından 2018'de eğitim fakültelerinde yer alan bölümlerin müfredatlarında yapılan değişiklikle RPD programına çok sayıda seçmeli ders eklenmek suretiyle, mezunların seçecekleri derslere göre 'Okulda Rehberlik ve Danışmanlık', 'Aile Rehberliği ve Danışmanlığı', 'Kariyer Rehberliği ve Danışmanlığı' olmak üzere üç alandan birinde uzmanlaşmasını sağlamak hedeflenmiştir (YÖK, 2018b). 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlayan programa göre psikolojik danışman adayları, alan eğitimi, meslek bilgisi ve genel kültür olmak üzere üç başlık altında sıralanmış olan zorunlu ve seçmeli dersleri alabilmektedir. Yeni programda da zorunlu dersler arasında yer alan "Özel Eğitim" dersinin kredisi ikiye düşürülmüş, ismi de öğretmenlik programlarında olduğu gibi 'Özel Eğitim ve Kaynaştırma' olarak değiştirilmiş ve ayrıca 3. yarıyıldan 7. yarıyıla aktarılmıştır. Yeni programda zorunlu dersler arasında bu dersten başka özel eğitim ve ÖGÖ'ye yönelik ders bulunmamaktadır. Bu araştırmaya konu olan ve eski programda seçmeli dersler arasında yer alan "Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) Hizmetleri" dersi ise yeni programda yer almamaktadır. Ancak yeni programa daha önceki müfredatta olmayan "Kapsayıcı Eğitim", Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu", "Öğretimi Bireyselleştirme ve Uyarlama", "Türk İşaret Dili", "Özel Yetenekli Çocuklar ve Eğitimi", "Uygulamalı Davranış Analizi" gibi özel eğitim alanı için çok önemli derslerin eklenmiş olması oldukça önemli bir gelişmedir. Bu derslerin eklenmesinin psikolojik danışman adaylarının özel eğitim alanı için gerekli bilgi ve deneyim kazanmasına ve özel eğitimde kendilerini daha yeterli hissetmelerine önemli katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Alanyazında, öğretmen adaylarının eğitimleri sırasında aldıkları özel eğitim ve ÖGÖ'ye yönelik derslerin çeşitli açılardan etkisini inceleyen çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda, özel eğitim dersinin öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarına (Alptekin & Vural-Batık, 2013; Altıntaş & Şengül, 2014; Carroll, Forlin, & Jobling, 2003; Çitil, Karakoç, & Küçüközyiğit, 2018; Sharma, Forlin, & Loreman, 2008); kaynaştırma dersinin, öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarına (Gözün & Yıkmış, 2004; Kayılı, Koçyiğit, Yıldırım Doğru, & Çiftçi, 2010; Orel, Zerey, & Töret, 2004), kaynaştırma öz-yeterlik algılarına (Zundans-Fraser &Lancaster, 2012) ve özel gereksinimli bireylerle etkileşimde bulunma öz-yeterlik algılarına (Lancaster & Bain, 2010) olumlu yönde etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Ancak, bu yayınlara bakıldığında psikolojik danışman adaylarıyla yapılan bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. Bu çalışmalardan farklı olarak psikolojik danışman adaylarıyla yürütülen bir çalışmada, doğrudan özel eğitim alanı ile ilgili olmayan son sınıfta yürütülen Kurum Deneyimi dersinin, adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisi incelenmiştir (Vural-Batık & Fırıncı Kodaz, 2018). Araştırma sonunda, psikolojik danışman adaylarının kurum deneyimi sonrasında özel eğitimde PDR ile ilgili görevlerine ilişkin öz-yeterlik algılarının anlamlı düzeyde arttığı sonucu elde edilmiştir. Araştırmacılar öz-yeterlik algısının artmasının adayların psikolojik danışma öz-yeterliklerinin veya genel öz-yeterliklerinin artmasıyla ilişkili olabileceğini belirtmişlerdir.

Psikolojik danışman adaylarının özel eğitim ve ÖGÖ ile ilgili bilgi ve deneyim kazanmasına yönelik yürütülen bir dersin, adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini inceleyen başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma bu gereksinimden yola çıkılarak planlanmıştır. Çalışmanın sonuçları, psikolojik danışmanların hizmet öncesi eğitimlerinde özel eğitim alanı ile ilgili ders almalarının gerekliliğine dikkat çekmesi açısından önemli görülmektedir. Bu farkındalığın gelişmesi yoluyla bu tür derslerin PDR müfredatına konulması mümkün olabilecektir. Ayrıca dersin içeriği ve işlenişi hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmesinin, psikolojik danışman adaylarının özel eğitim hizmetleri konusunda öz-yeterliklerini geliştirecek nitelikte derslerin hazırlanması konusunda örnek olabileceği beklenmektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, psikolojik danışman adaylarıyla yürütülen "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersinin, adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak "özel eğitimde rehberlik hizmetleri' dersini alan ve almayan psikolojik danışman adaylarının özel eğitim öz-yeterlik puanlarındaki değişmeler arasında anlamlı farklılık var mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma, Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersinin psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini belirlemeyi amaçlayan yarı deneysel bir araştırmadır. Araştırmada ön-test, son-test kontrol gruplu (2x2) desen kullanılmıştır. Ön-test, son-test kontrol gruplu (2x2) desen, yansız atamanın yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda tercih edilen bir yarı deneysel desendir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2011; Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). Bu çalışmada da gruplar yansız atama ile belirlenmediği ve araştırma mevcut iki grupla yürütüldüğü için araştırmanın deseni yarı deneysel desen olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni, psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarıdır. Bağımsız değişken ise "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, bir üniversitenin eğitim fakültesi eğitim bilimleri bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışma lisans programında öğrenim gören 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrenciler, seçtikleri seçmeli derse göre iki gruba ayrılmıştır. Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersini seçen ve derse en az %80 düzeyinde devam eden öğrenciler deney grubu (n = 27), dersi seçmeyen öğrenciler ise kontrol grubu (n = 26 olarak belirlenmiştir. Deney grubunda üç öğrenci, kontrol grubunda ise beş öğrenci devamsızlık, ölçeğin eksik doldurulması ya da hiç doldurulmaması gibi nedenlerle çalışma grubu dışında kalmıştır. Sonuçta deney grubunda 24, kontrol grubunda 21 olmak üzere toplamda 45 katılımcı ile çalışma yürütülmüştür. Kontrol grubundaki öğrenciler o dönemde açılan, başka bir öğretim üyesi tarafından yürütülen ve Özel Eğitimde PDR Hizmetleri

dersiyle içerik açısından ilgisi ve benzerliği bulunmayan "Adli Psikoloji" dersini almıştır. Deney ve kontrol grubuna ilişkin özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Deney ve Kontrol Grubuna İlişkin Özellikler

	n	Kadın	Erkek	Yaş ort.	Özel eğitim kurumunda çalışmayı isteyenler	Özel eğitim kurumunda çalışmayı istemeyenler	"Özel Eğitim" ve "Öğrenme Güçlükleri" derslerini alanlar
Deney	24	17	7	23.5	18	6	24
Kontrol	21	16	5	22.42	18	3	21

Hem deney hem de kontrol grubunda kadın öğrenci sayısı fazladır. Her iki gruptaki katılımcılar da çoğunlukla özel eğitim kurumunda çalışmayı istemektedir. Özel eğitim ve öğrenme güçlükleri derslerini tüm katılımcılar almıştır.

Araştırmanın 'Özel Eğitimde PDR Hizmetleri' dersini alan ve almayan psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algısı puanlarında deney ve kontrol grubu arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla, deney ve kontrol gruplarının ön-test ölçümünden aldığı ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı t- testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

Deney ve Kontrol Gruplarının RÖ-ÖEÖYÖ Ön-test Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara İlişkin t-Testi Sonucu

Grup	*N*	*X*	*SS*	*sd*	*t*	*p*
Deney	24	120.62	21.54	43	1.511	.544
Kontrol	21	131	24.54			

Tablo 2'de sunulan sonuçlara göre, deney ve kontrol gruplarının puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$t = 1.511$, $p > .05$]. Başka bir deyişle, bu dersi almadan önce deney ve kontrol grubunda yer alan psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin algılanan öz-yeterlik düzeylerinin benzer olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği (RÖ-ÖEÖYÖ) kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu. Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, çalışma grubunu oluşturan katılımcıların cinsiyet ve yaşa ait demografik bilgilerini, özel eğitimle ilgili ders alma durumlarını, mezun olduktan sonra özel eğitim kurumlarında çalışmayı isteme durumlarını ortaya koymayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır.

Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği (RÖ-ÖEÖYÖ). İkinci veri toplama aracı Aksoy ve Diken (2009) tarafından rehber öğretmenler için geliştirilen ve daha sonra da rehber öğretmen adayları için geçerlik güvenirlik çalışmaları yapılan (Yüksel vd., 2012) Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği'dir (RÖ-ÖEÖYÖ). Kırk maddeden oluşan ve beşli likert tipinde hazırlanmış ölçek tek boyutlu olup, ölçekten alınabilecek en düşük puan 40, en yüksek puan 200'dür. Puanın yüksek olması, rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz-yeterlik algılarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçek geliştirme çalışmasında, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .98, test-tekrar test güvenirlik katsayısı .96 olarak belirtilmiştir. Ölçeğin psikolojik danışman adaylarından oluşan örneklemle yapılan geçerlilik güvenirlik çalışmasında elde edilen iç tutarlık katsayısı .97 ve test-tekrar test güvenirlik katsayısı .98 olarak hesaplanmıştır.

Veriler, deney ve kontrol gruplarından 2017-2018 bahar yarıyılında toplanmıştır. Ön-test aşaması, her iki gruba ilk ders haftasında dersten hemen önce derslerin işleneceği sınıflarda yürütülmüştür. Son-test verileri ise en son dersten hemen sonra aynı şekilde derslerin işlendiği sınıflarda toplanmıştır. Uygulamadan önce araştırmayla

ve ölçme aracı ile ilgili kısa bilgi verilmiş, daha sonra da çalışmaya gönüllü olan öğrencilere doldurmaları için verilmiştir. Araştırma sonuçlarına etki etmesi muhtemel olan 'dersi almış olmanın araştırmaya katılmayı zorunlu hale getirdiği" yönünde bir algının dersi alan adaylarda oluşmaması için, öğrencilere araştırmaya katılımın zorunlu olmadığı, herhangi bir not değerlendirmesi yapılmayacağı, kimlik bilgilerinin alınmayacağı belirtilmiştir. Bunun için de test üzerine kimlik belirtecek isim, öğrenci numarası gibi bilgiler yazmamaları, kendilerine bir kod isim belirtmeleri istenmiştir. Adaylara test maddelerini nasıl işaretleyecekleri açıklanmış, olabildiğince her bir ifadeyi dikkatli okumaları yönünde hatırlatmalar yapılmıştır. Öğrencilerin ölçeği tamamlamaları yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

Deneysel İşlem

Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersi, çalışmanın yürütüldüğü üniversitede Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalında eski RPD lisans müfredatında, 4. sınıf ikinci yarıyılda yer alan, 3 kredilik seçmeli bir derstir. On dört hafta (1 yarıyıl) süren dersin içeriğinde, Özel Eğitim Alanı, Özel Eğitim Kurum ve Ortamları, Özel Eğitim Yasa Yönetmelikleri, Kaynaştırma Uygulamaları, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP), Davranış Değiştirme, Okul Danışmanının Görev ve Sorumlulukları, Özel Eğitimde İşbirliği, Aile Eğitimi başlıkları yer almaktadır (bkz. Ek A). Dersi yürüten birinci araştırmacı, doktorasını Özel Eğitim alanında tamamlamış, uzun yıllar boyunca Özel Eğitim Öğretmenliği lisans programında teorik ve uygulamalı dersleri yürütmüş, bunun yanında Eğitim Fakültesinin öğretmen yetiştirme programlarında yer alan Özel Eğitim, İlköğretimde Kaynaştırma, Okul Öncesinde Kaynaştırma gibi dersleri yürütmekte olan bir öğretim üyesidir. İkinci araştırmacı aynı üniversitede RPD programında tam zamanlı çalışan araştırma görevlisidir. Araştırma verilerinin toplanması, ders içeriğinin düzenlenmesi, kendi bilimsel alanı ile ilgili kaynak ve bilgi paylaşımı ile verilerin analizi ve raporlama aşamalarında görev almıştır.

Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersinin verilmesinden önce araştırmacılar tarafından ilgili alanyazın taranmış, psikolojik danışman adaylarının özel eğitim alanında yapması gereken görevler, bu görevleri yapmada karşılaştıkları sorunlar, ilgili yasal düzenlemeler incelenmiştir. Türkiye'de "rehberlik", "psikolojik danışma ve rehberlik" gibi isimlerle yazılmış kitaplarda Özel eğitimde PDR hizmetleri bölümü okunmuştur. Doğrudan özel eğitimde PDR hizmetlerine yönelik yazılmış alanda tek kitap olan "Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Özel Eğitim ve Kaynaştırma Uygulamaları" isimli kitap dersin ana kaynağı olarak kullanılmıştır (Batu & Subaşı-Yurtçu, 2017). Dersin izlencesi (bkz. Ek A) öğrencilere dağıtılmış, dersin içeriğine dair bilgiler power point sunusu olarak hazırlanmıştır. Ders yürütülürken, sınıf ortamında yüz yüze işlenen dersler yanında dönem içinde o bölgede yer alan özel eğitim okullarına psikolojik danışman adaylarıyla ziyaretler düzenlenmiştir. Bu ziyaretlerde adayların 2-3 saat okulda zaman geçirmeleri ve okulda çalışan 'psikolojik danışmanlar' ile görüşmeler yapmaları sağlanmıştır. Ayrıca ÖGÖ'lerle etkileşim kurmaları için ziyaret edilen okullarda derslere girerek gözlem yapmışlar, etkinliklere katılmışlardır. Bunun yanısıra dersin yürütüldüğü eğitim fakültesindeki sınıfa konuk konuşmacı olarak, 10 yıl deneyimi olan ve bir ortaokulda çalışan psikolojik danışman çağrılmış, hazırladığı kısa sunumdan sonra soru cevap ile deneyimlerini paylaşması sağlanmıştır. Dersin içeriğinde bulunan konuların özelliğine göre psikolojik danışman adaylarına, kendilerine verilen dokümanları (yönetmelikler, BEP, yönlendirme raporu vb.) okumaları ve notlar almalarına yönelik ödevler verilmiştir. Olası örnek olaylara sıklıkla yer verilerek çözüm önerileri tartışılmıştır. Öğrencilerin dersle ilgili tüm ders notlarını, yazılı kaynakları (kitap, makale vb.) edinmeleri sağlanmıştır. Dersin değerlendirilmesinde vize ve final sınavlarının notlarına ödevler ve devam durumu katkı sağlamıştır. Öğrencilere verilen ödevlerden ilkinde, özel eğitim ve rehberlik hizmetleri konusunda çıkarılmış son yönetmelikleri incelemeleri ve kendilerine verilmiş görevler içinde ÖGÖ ile ilgili görevlerini bulup bunları raporlaştırmaları istenmiştir. Ayrıca özel eğitim okullarında görevli rehber öğretmenlerle görüşme yapmaları için bir form verilmiş ve görüşme sonrasında bu formları sonuç raporu ile birlikte teslim etmeleri istenmiştir (bkz. EK B). Bu gözlem raporları da ödev notlarına eklenmiştir. Vize sınavında alınan notun %35'i, final sınavının %50'si, ödevlerin %10'u, derse devamın notu da %5 ağırlıkla başarı notuna yansıtılmıştır. Sınavlarda çoktan seçmeli, açık uçlu, doğru-yanlış, boşluk doldurma gibi farklı soru tiplerine yer vermeye özen gösterilmiştir. Dersi seçen deney

grubundaki tüm öğrenciler düzenli olarak derse devam etmiştir. Öğrencilerin Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersinde dönem sonu genel başarı ortalaması 84.44'tür.

Verilerin Analizi

Veri analizine başlamadan önce grupların, RÖ-ÖEÖYÖ'den elde edilen ön-test ve son-test toplam puanlarının tekrarlı ölçümler için ANOVA testinin gözlemlerin bağımsızlığı, varyansların homojenliği, küresellik varsayımlarını (Leech, Barrett, & Morgan, 2008) karşılayıp karşılamadığı incelenmiştir. Öncelikle iki grubun puan dağılımının normallik sınaması için Shapiro Wilks testi değerleri kontrol edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür ($p > .05$). Deney ve kontrol grubuna ait ortalama puanlar, standart sapma değerleri ve normallik testi sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Deney ve Kontrol Gruplarının RÖ-ÖEÖYÖ'den Aldıkları Öntest ve Sontest Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

	Öntest				Sontest			
	RÖ-ÖEÖYÖ				RÖ-ÖEÖYÖ			
	N	*X*	*SS*	Shapiro Wilks	*N*	*X*	*SS*	Shapiro Wilks
Deney	24	120.62	21.55	.93	24	145.21	17.23	.718
Kontrol	21	131	24.54	.052	21	140.24	20.04	.736

Varyansların homojenliği (Levene) test edilmiştir. Elde edilen verilerde ön-test ($F(1,43) = 544$, $p > .05$) ve son-test ($F(1,43) = 503$, $p > .05$) ölçümlerinde grupların varyansları arasında bir fark olmadığını görülmüştür. Kovaryans Matrislerinin Eşitliği varsayımı da test edilmiş ve kovaryans matrislerinin homojen olduğu görülmüştür (Box's M = 1.120, F(3, 864563) = .355, $p = .78$). Bu sonuçlardan hareketle, verilerin analizinde tekrarlı ölçümler için ANOVA kullanılmıştır. Araştırmada toplanılan veriler SPSS 20 ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Psikolojik danışman adaylarının ön-test ve son-test ölçümlerinden aldıkları puanların ortalamalarındaki değişimin nasıl olduğunu ortaya koymak amacıyla tekrarlı ölçümler için ANOVA yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

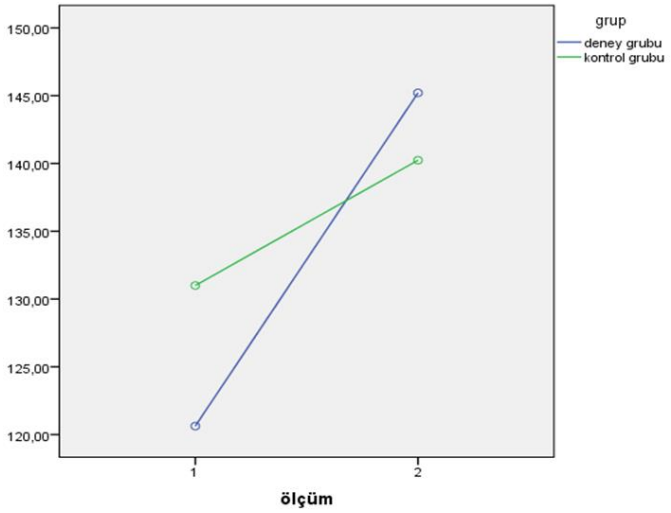
Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test ve Son Test Ölçümlerinden Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası					
Grup (D/K)	163.58	1	163.58	.24	.62
Hata	29319.57	43	681.85		
Gruplar İçi					
Test (Ön/Son)	6405.78	1	6405.78	33.35	.00*
Grup*Ölçüm	1318.67	1	6405.78	6.87	.012*
Hata	8259.82	43	192.08		

* $p < .05$

Deney ve kontrol gruplarında bulunan katılımcıların RÖ-ÖEÖYÖ'nün ön-test ve son-test ölçümlerinden aldıkları puanlar üzerinde yapılan tekrarlı ölçümler için ANOVA sonucunda, grup ana etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F(1,43) = 0.24$; $p > .05$]. Deney ve kontrol gruplarının RÖ-ÖEÖYÖ'den aldıkları puanlar üzerinde yapılan tekrarlı ölçümler için ANOVA sonuçlarına göre farklı zamanlarda yapılan ölçümler arasındaki farkın anlamlı olduğu, etki büyüklüğünün ise orta düzeyde olduğu görülmüştür [$F(1,43) = 33.35$, $p < .05$, $d = 0.44$]. Bu

bulgu, katılımcıların grup ayrımı yapılmaksızın, ön-test ve son-test ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca bulgularda, grup-ölçüm ortak etkisinin de anlamlı düzeyde olduğu, etki büyüklüğünün ise küçük olduğu görülmektedir [$F(1,43) = 6.87$, $p < .05$, $d = 0.14$]. Başka bir deyişle, Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersini alan psikolojik danışman adaylarının özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algısında ön-test sonuçlarına göre meydana gelen değişim, dersi almayan psikolojik danışman adaylarınınkinden anlamlı düzeyde farklıdır. Deney grubundaki bu değişmenin, "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersine katılmaktan kaynaklı olduğu görülmektedir. Öte yandan grup-ölçüm ortak etkisine ilişkin yapılan Cohen's d hesaplamasına göre etki büyüklüğü küçüktür (Cohen, 1988). Deney ve kontrol grubunun ön-test ve son-test puanlarındaki değişim Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Deney ve kontrol grubunun puanlarındaki değişim grafiği.

Şekil 1'de görüldüğü üzere, deney ve kontrol grubunun ön-test sonuçlarında deney grubunun puan ortalamaları kontrol grubunun puan ortalamalarından düşüktür, ancak bu fark anlamlı bulunmamıştır. Son test sonuçlarında ise kontrol grubununda puan ortalamalarının bir miktar arttığı görülmektedir. Ancak deney grubundaki artış anlamlı bir farklılık yaratmaktadır. Grup-ölçüm ortak etkisi de Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersini almanın deney grubu lehine bir farklılık yarattığını ortaya koymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Psikolojik danışmanlardan okullarda öğrenim görmekte olan özel gereksinimi olan ve olmayan tüm öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmeti sunması beklenmektedir. Bu hizmeti sunmalarında daha yeterli olmalarını sağlayacak dersleri hizmet öncesinde üniversitelerin rehberlik ve psikolojik danışma programlarında alabilmektedirler. Bu çalışmada "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersinin psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma sonunda "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersini alan adayların almayan adaylara göre özel eğitimde öz-yeterlik algılarının anlamlı şekilde arttığı bulunmuştur. Haftada üç saat 14 haftalık yüz yüze eğitim ile yürütülen içerik ve işleyiş olarak doğrudan alanda ÖGÖ ile çalışırken kullanacakları bilgi ve becerilere yönelik pratik bilgileri bunun yanında kısa süreli de olsa ÖGÖ ile etkileşimde bulunmayı ve deneyim paylaşımını içeren "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersinin psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarını artırmada etkili olduğu görülmektedir. Alanyazında bu çalışmada olduğu gibi doğrudan özel eğitimle ilgili bir dersin etkisini sınayan çalışmaya rastlanmamakla birlikte, kurum deneyiminin psikolojik danışmanların özel eğitimde öz-yeterlik algısına

etkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmıştır. Vural-Batık & Fırıncı Kodaz, (2018), kurum deneyiminin psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisini inceledikleri çalışmalarında, adayların kurum deneyimi sonrasında özel eğitimde PDR ile ilgili görevlerine ilişkin öz-yeterlik algılarının anlamlı düzeyde arttığını ancak etki büyüklüğünün küçük olduğunu bulmuştur. Çalışmada kurum deneyimi alan adayların yalnızca %3,72'sinin özel eğitim okullarında kurum deneyimi aldıkları, %21,73'ünün kurum deneyiminde özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini uyguladıkları ve %15,52'sinin kendisini özel eğitimde rehberlik hizmetlerine ilişkin yeterli bulduğu belirtilmektedir. Araştırmacılar öz-yeterlik algısının artmasının adayların psikolojik danışma öz-yeterlik algılarının veya genel öz-yeterlik algılarının artmasıyla ilişkili olabileceğini belirtmektedir. Nitekim bizim çalışmamızda da kontrol grubundaki adayların özel eğitimde öz-yeterlik algısına yönelik son-test puanlarında anlamlı düzeyde olmasa da bir artış görülmüştür. Vural-Batık ve Fırıncı Kodaz'ın (2018) çalışmalarında belirttikleri gibi kontrol grubundaki adayların özel eğitimde öz-yeterlik algı puanlarında, geçen 14 haftalık süreçte genel mesleki öz-yeterlik algılarının artmış olmasına bağlı olarak bir miktar artış görülmüş olabilir.

Dersi seçen ve seçmeyen psikolojik danışmanların ön-test puanlarına bakıldığında iki bulgu dikkat çekicidir. Birincisi her iki gruptaki katılımcılar özel eğitim ve öğrenme güçlüğü dersi almıştır. Ön-test puanlarına bakıldığında orta düzeye yakın kendilerini yeterli hissetmelerinde bu derslerin etken olabileceği düşünülmektedir. İkincisi ise deney ve kontrol gruplarının puan ortalamaları arasında dersi almadan önce anlamlı bir fark olmadığı yani özel eğitime ilişkin algılanan öz-yeterlik düzeylerinin benzer olduğu tespit edilmiştir [$t = 1.511$, $p > .05$]. Yine de grupların ön-test puan ortalamalarına bakıldığında, her iki grubun da ölçekten alınabilecek en yüksek puana oldukça uzak olduğu ancak kontrol grubu ön-test ortalamasının ($X = 131.00$), deney grubuna göre ($X = 120.62$) bir miktar daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum kontrol grubundaki adayların "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersini seçmeye ihtiyaç hissetmemelerinde ve başka bir dersi seçmesinde bir etken olarak görülebilir.

Deney ve kontrol gruplarının son-test puan ortalamalarına bakıldığında deney grubu lehine bir artış olmuş ve Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersini seçen adayların özel eğitimde öz-yeterlik algısı anlamlı düzeyde artmıştır. Ancak bu noktada dikkati çeken bir diğer bulgu da deney grubundaki adayların ölçekten alınabilecek en yüksek puan olan 200 puana hala ulaşamamış olmasıdır. Bu durum, Özel Eğitimde PDR Hizmetleri dersinin içeriği ile ölçek maddelerinin bire bir örtüşmüyor olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca deney grubundaki adayların öz-yeterlik algılarının, dönem sonu itibarıyla deney sürecinde yürütülen ders de dâhil toplamda üç adet özel eğitim ve ÖGÖ'ye yönelik ders almış olmalarına rağmen, yeterince yüksek değerlere ulaşamamış olması, daha çok sayıda derse ihtiyaç olduğunu düşündürebilir. Ek olarak sadece kuramsal bilgilerin yeterli olmayacağını, deneyime de ihtiyaç olduğunu da gösterebilir. Deney grubundaki katılımcı sayısının sınırlı olması elbette tüm bu ihtimaller üzerinde yorum yapmayı güçleştirmektedir. Yine de psikolojik danışman adaylarının özel eğitim alanından daha çok sayıda derse ve de uygulamaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Özel eğitim alanından bir dersin, psikolojik danışman adaylarının özel eğitim hizmetlerine yönelik öz-yeterlik algılarına etkisini sınayan başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak alanyazında psikolojik danışmanların/adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algılarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda Aksoy ve Diken (2009), Cimşir ve Carney (2017), Kıran ve Dengiz, (2019) ve Milsom (2006) psikolojik danışmanların; Deniz (2016), Yüksel ve diğerleri (2012) ve Yılmaz-Bingöl (2018) ise psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde kendilerini orta/orta altı düzeyde yeterli algıladıklarını bulmuştur. Araştırmacılar, katılımcıların kendilerini yeterli görmemelerini lisans eğitimlerinde az sayıda özel eğitimle ilgili ders almalarına ve özel eğitimle ilgili uygulama yapmamalarına bağlamaktadır. Nitekim Ateş (2017), çalışmasına katılan üç farklı üniversiteden psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algısının yüksek olduğu sonucunu elde etmiş olsa da özel eğitim dersi alan ve almayan psikolojik danışman adaylarının öz-yeterlik algılarında, dersi alanlar lehine anlamlı fark olduğunu sonucunu da vurgulamıştır. Yine Ateş (2017), Gürbüz (2012) ve Özdemir (2018), ÖGÖ ile etkileşimde bulunmanın özel eğitimde kendini yeterli hissetmede anlamlı fark oluşturduğu sonucunu elde etmiştir. Nitekim bu çalışmamızda da psikolojik danışman adaylarının özel eğitimde öz-yeterlik algı puanlarındaki anlamlı düzeyde artış olmasında, ÖGÖ ile kısa da olsa etkileşimde bulunmuş

olmalarının bir etkisi olmuş olabilir. Bir diğer çalışmada lisans veya yüksek lisans eğitiminde özel eğitime dair verilen eğitimi yeterli bulmayan psikolojik danışmanların özel eğitimde öz-yeterlik algı düzeyi, yeterli olduğunu düşünenlerin öz-yeterlik algı düzeyinden anlamlı olarak düşük bulunmuştur (Arşit, 2019). Arşit (2019) çalışmasında ayrıca RPD programında verilen özel eğitim derslerinin yeterli olup olmadığına dair soruya katılımcıların tamamının, ders sayısını ve içeriğini yeterli görmedikleri şeklinde yanıt verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikteki tüm bu bulgular, lisans eğitiminde RPD programlarında olabildiğince çok sayıda özel eğitim ve ÖGÖ ile ilgili derslerin açılması gerektiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Psikolojik danışmanların Türkiye'de en çok okullarda görev yaptığı ve bu nedenle de lisans eğitimlerinde bu yönde eğitildikleri belirtilmektedir (Doğan, 2000; Ültanır, 2005). Dolayısıyla çalıştıkları kurum ve okullarda ÖGÖ ile sıklıkla karşılaşacakları açıkça görülmektedir. Özel eğitim alanıyla ilgili yeterli eğitim almış ve deneyim kazanmış olan psikolojik danışmanlar, karşılaştıkları sorunları daha etkili şekilde çözebilecekler, kendilerine danışan ÖGÖ, ailesi ve öğretmenlerine danışmanlık hizmetini daha nitelikli sunabilecekler, ekip üyesi olarak aktif rol oynayabileceklerdir. Ancak alanda çalışan psikolojik danışmanlarla yapılan çalışmalarda, psikolojik danışmanların kaynaştırma eğitimi uygulamaları açısından kendilerini yeterli görmediklerini, bilgi ve deneyim eksikleri olduğunu dolayısıyla da sorunları çözmekte yetersiz kaldıklarını, lisans eğitiminde aldıkları derslerin yetersiz olduğunu ifade ettikleri sıklıkla bildirilmektedir (Akalın, 2014; Arşit, 2019; Güven & Uyanık Balat, 2006; Özengi, 2009; Sakız vd., 2015; Sargın & Hamurcu, 2010; Sütçü, 2007; Toprak-Karaer, 2010).

Araştırma sonuçları hizmet öncesinde psikolojik danışman adaylarının özel eğitimle ilgili eğitime ihtiyacı olduğunu gösterse de, 2018 yılında yapılan son düzenlemeye kadar RPD programlarında, psikolojik danışman adaylarını özel eğitimde yeterli hale getirecek sayı ve nitelikte ders olmadığı görülmektedir. Hem yeni hem de eski programda özel eğitim alanı ile ilgili yer alan tek zorunlu ders eski adıyla 'Özel Eğitim', yeni adıyla 'Özel Eğitim ve Kaynaştırma' dersidir. Eski programda üç kredilik bir ders iken yeni programda iki krediye düşürülmesi ve son yarıyıla alınmış olması da, adayların özel eğitim alanıyla ilgili gerekli bilgilere yeterince ulaşamayacağı sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla RPD programlarının, psikolojik danışman adaylarının özel eğitim yeterliklerini artıracak seçmeli dersleri açmaları zorunluluk olarak görülmektedir. Ancak, yeni programa eklenmiş olan özel eğitim alanı ile ilgili derslerin zorunlu olmaması nedeniyle hangi derslerin açılıp açılmayacağı bölümlerin takdirine bağlı olmaktadır. Nitekim çalışmada yürütülen "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersi de yürütüldüğü dönemde pek çok üniversitenin önceki RPD müfredatında seçmeli dersler arasında bulunmayan bir derstir. Bu çalışmada "Özel Eğitimde PDR Hizmetleri" dersinin yaratmış olduğu etki göz önünde bulundurulduğunda, psikolojik danışman adaylarının lisans eğitimlerinde bu tür derslerin verilmesinin ne kadar önemli ve elzem olduğu görülmektedir. O nedenle özellikle özel eğitim alanında yetişmiş akademisyenlerce ve MEB ve YÖK işbirliği ile gerçekleştirilecek çalışmalarla, RPD programlarında görevli akademisyenlerin bu konudaki farkındalıkları artırılarak yeni müfredatta daha çok sayıda yer alan özel eğitim alanı seçmeli derslerinin açılması sağlanabilir. Ayrıca program geliştirme süreçlerinde PRD programlarına özel eğitim alanında yeterlik kazanmayı sağlayacak nitelikte zorunlu derslerin eklenmesi mevcut programa kıyasla daha faydalı olabilir. Bu faydayı gösterebilmek için konuyla ilgili daha çok bilimsel araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, bir üniversitede öğrenim gören psikolojik danışman adaylarıyla sınırlıdır. Adayların özel eğitimde öz-yeterlik algılarına ve araştırma sonuçlarına etki etmesi muhtemel olan ÖGÖ ile geçmiş deneyimleri, öznel yaşantıları olabilir. Dolayısıyla başka üniversitelerden katılımcılarla daha büyük bir örneklem grubuyla bu tür yaşantıların olması/olmamasının etkisini de gözününde bulunduran çalışmalar yapılabilir. Ayrıca çalışmada adayların özel eğitimde öz-yeterlik algıları bir ölçekle ölçülmüş, elde edilen nicel veriler üzerinden çalışma sonuçları yorumlanmıştır. Bu nedenle dersi alan adaylarla görüşme yapılarak nitel verilerin toplanmamış olması çalışmanın bir başka sınırlılığı olarak ifade edilebilir. İleriki araştırmalarda hem nicel hem de nitel yöntemle toplanacak verilerle çeşitlilik sağlanarak ölçekten elde edilen verilerle katılımcıların görüşlerinden elde edilen nitel verilerin birlikte yorumlanması yoluyla daha farklı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir. Her ne kadar katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmış olsa da araştırmacılardan birinin, çalışmanın

bağımsız değişkeni olan "Özel eğitimde PDR Hizmetleri" dersini yürüten kişi olması da araştırmada gözönünde bulundurulması gereken bir sınırlılıktır.

İleri araştırmalara yönelik olarak farklı üniversitelerde yeni programa tabi olan psikolojik danışman adaylarının aldıkları özel eğitimle ilgili derslerin sayı ve niteliğine göre özel eğitim hizmetleri öz-yeterlik algıları karşılaştırılabilir. Önceki programdan mezun olan psikolojik danışmanlar ile boylamsal çalışmalar yapılarak lisansta aldıkları özel eğitim ve ÖGÖ ile ilgili derslerin sahadaki uygulamalarına yansımaları değerlendirilebilir. Hem bu çalışmanın hem de önceki çalışmaların sonuçlarından yola çıkılarak özel eğitim alanında kuramsal dersler yanında uygulamalı derslerin içeriğine özel eğitim alanı uygulamalarının eklenmesinin psikolojik danışman adaylarına etkisi sınanabilir. Yine uygulamalı ders olan kurum deneyimi dersinin özel eğitim okul ve kurumlarında gerçekleştirilmesinin özel eğitimde öz-yeterlik algılarına etkisi incelenebilir.

Kaynaklar

Akalın, S. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin gereksinimleri [Needs of preschool counselors about inclusive practices]. *International Journal of Early Childhood Special Education, 6*(1), 115-142. Retrieved from https://www.int-jecse.net/index.php/ijecse/article/view/83/74

Aksoy, V., & Diken, İ. H. (2009). Rehber öğretmenlerin özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz yeterlik algılarının incelenmesi [Examining school counselors' sense of self-efficacy regarding psychological counsultation and counseling in special education]. *İlköğretim Online, 8*(3), 709-719. Retrieved from https://dergipark.org.tr/download/article-file/90830

Alptekin, S., & Vural-Batık, M. (2013). Özel eğitim bölümü öğrencilerinin yetersizlikten etkilenmiş kişilere yönelik tutumlarına özel eğitim dersinin etkisi [Effect of special education course on department of special education students` attitudes toward persons with disability]. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(4), 18-34. Retrieved from http://www.e-ijer.com/download/article-file/89797

Altıntaş, E., & Şengül, S. (2014). Özel eğitim dersinin kaynaştırmaya yönelik tutumlar ve kazanımlar bakımından değerlendirilmesi [The evaluation of special education lesson in terms of attitudes towards mainstreaming and attaintments]. *Kafkas Üniversitesi, e–Kafkas Eğitim Araştırmaları, 1*(3), 1-12. Retrieved from http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kafkasegt/article/view/5000098968/5000092227

Armstrong, S. A., Balkin, R. S., Long, R., & Caldwell, C. (2006). Mentoring programs for first-year elementary school counselors: An exploratory study. *Journal of School Counseling, 4*(19),1-24. Retrieved from https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ901155.pdf

Arşit, M. H. (2019). *Özel eğitim okullari ile rehberlik ve araştirma merkezlerinde görev yapan rehberlik öğretmenlerinin özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danişma hizmetlerine ilişkin özyeterliliklerinin incelenmesi [An examination of self-efficacy of school counsellors working in special education schools with counseling and research centers on guidance and psychological counseling services in special education]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Biruni Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 540386)

Ateş, M. A. (2017). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğretmen adaylarının özel eğitim öz yeterlik algılarının belirlenmesi [Guidance and psychological counseling department determination of private education self adequality of teacher]* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa, K.K.T.C. Retrieved from http://docs.neu.edu.tr/library/6538739114.pdf

Bandura, A. (2009). Cultivate self efficacy for personal and organizational effectiveness. In E. A. Locke (Ed.), *Handbook of principles of organizational behavior* (2nd ed.), (pp. 179-200). New York: Wiley.

Batu, E. S., & Subaşı-Yurtçu, A. B. (2017). *Psikolojik danışma ve rehberlikte özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları [Applications of special education and inclusion in psyhological counseling and guidance]*. Ankara: Vize Yayıncılık.

Bilgin, M. (2000). Psikolojik danışma ve rehberlik eğitiminde çağdaşlaşma [Modernization in psychological counseling and guidance education]. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 6*(6), 21-36. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4362/59668

Büyüköztürk, Ş., Çakmak K., E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri [Scientific research methods]* (8. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Carroll, A., Forlin, C., & Jobling, A. (2003). The impact of teacher training in special education on the attitudes of Australian preservice general educators towards people with disabilities. *Teacher Education Quarterly, 30*(3), 65-79. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/23478441

Cimşir, E., & Carney, J. L.V. (2017). School counsellor training, attitudes, and perceptions of preparedness to provide services to students with disabilities in inclusive schools in Turkey. *European Journal of Special Needs Education, 32*(3), 346-361. doi: 10.1080/08856257.2016.1240340.

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.

Çitil, M., Karakoç, T., & Küçüközyiğit, M. S. (2018). Özel eğitim lisans dersinin öğretmen adaylarının bilgi düzeylerine ve engellilere yönelik tutumlarına etkisi [The effect of special education undergraduate course to the teacher candidates' knowledge level and attitudes towards the disability]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(2), 815-833. doi: 10.17240/aibuefd.2018..-431449

Deniz, S. (2016). Rehber öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik öz-yeterlik algılarının incelenmesi [The survey of pre-service counsellors' self efficacy perceptions towards special education]. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *17*(38), 154-175. Retrieved from https://dergipark.org.tr/download/article-file/453752

Doğan, S. (2000). Psikolojik danışman eğitiminde akreditasyonun gereği ve bir model önerisi [The need for acreditation in counselor education: A recommended model]. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2*(14), 31-38. Retrieved from http://turkpdrdergisi.com/index.php/pdr/article/view/338

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). New York: McGraw-Hill.

Girgin, G. (2014). Özel eğitim ve rehberlik [Special education and guidance]. A. Kaya (Ed.) *Psikolojik danışma ve rehberlik* içinde (pp. 2-34). Ankara: Anı Yayıncılık [Ankara: Anı Publishing].

Gözün, Ö., & Yıkmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği [The effectiveness of preservice teachers' informing on inclusion on change in inclusive attitudes]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(2), 65-77. doi: 10.1501/Ozlegt_0000000081

Greer, B. B., Greer, J. G., & Woody, D. E. (1995). The inclusion movement and its impact on counselors. *The School Counselor, 43*(2), 124-132. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/23900466

Gürbüz, S. F. (2012). *Rehberlik ve araştırma merkezlerinde çalışan rehber öğretmenlerin özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmaya yönelik öz yeterlik algıları [Self efficacy perceptions for guidance and psychological counseling on special education of the counselors working in guidance and research centers]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 320292)

Güven, Y., & Uyanık Balat, G. (2006). Kaynaştırma uygulamalarına ilişkin rehber öğretmenler ve rehberlik araştırma merkezi çalışanlarının görüşleri [School counselors' and counceling and research centers specialists' views about integration]. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 24*(24), 95-108. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2026

Hott, B., Thomas, S., Abbassi, A., Hendricks L., & Aslina, D. (2015). It takes a village: Counselor participation with students, families, and other school personnel in serving students with special needs. *National Forum of Special Education Journal, 26*(1), 1-9. Retrieved from http://www.nationalforum.com/Electronic%20Journal%20Volumes/Hott,%20Brittany%20It%20Takes%20a%20Village%20NFSEJ%20V26%20N1%202015.pdf

Kaygusuz, C. (2014). Özel eğitim ve rehberlik. In A. Kaya (Ed.). *Psikolojik danışma ve rehberlik [Psychological counseling and guidance]* (pp. 303-334). Ankara: Anı Yayıncılık [Ankara, Turkey: Anı Publishing].

Kayılı, G., Koçyiğit S., Yıldırım Doğru, S. S., & Çiftçi, S. (2010). Kaynaştırma eğitimi dersinin okulöncesi öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerine etkisi [The effect of integrated education course on the opinions of prospective pre-school teachers about integrated education]. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(20), 48–65. Retrieved from https://dergipark.org.tr/download/article-file/181309

Kıran, B., & Dengiz, G. (2019). Okul psikolojik danışmanlarının cinsiyet, deneyim ve öz yeterliklerine göre engelli bireylerin eğitilmesine yönelik tutumlarının incelenmesi [Examining the attitudes of school counsellors towards education of disabled individuals according to their gender, experience and Self-efficacy]. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 9*(52), 43-67.

Kumcağız, H., Demir, Y., & Karadaş, C. (2017). Okul psikolojik danışmanlarında mesleki tükenmişliğin yordayıcısı olarak özel eğitime ilişkin öz-yeterlik algısı [Self-efficacy perception regarding special education as a predictor of professional burnout in school counselors]. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(3), 312-324. doi: 10.17679/inuefd.341495.

Lancaster, J., & Bain, A. (2010). The design of pre-service inclusive education courses and their effects on self-efficacy: A comparative study. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education, 38*(2), 117-128. doi: 10.1080/13598661003678950

Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2008). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation.* (3rd ed.). New York: Taylor & Francis Group.

Mesleki Yeterlilik Kurumu [Vocational qualification institute]. (2017). *Ulusal meslek standardı. Okul psikolojik danışmanı. Seviye 7[National occupational standard. School counselor. Level 7]*. Retrieved from http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171101M1-3-1.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education]. (2015). *Okullarda rehberlik ve psikolojik danışma kılavuzu [Manual of guidance and counseling in schools]*. Retrieved from https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/20051746_rehberlik_klavuzu2.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education]. (2017). *Rehberlik hizmetleri yönetmeliği [Guiding services regulation]*. Retrieved from https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/10113305_yeni_rehbrlk_yon.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education]. (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği [Special education services regulation]*. Retrieved from https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf

Milsom, A. (2006). Creating positive school experiences for students with disabilities. *Professional School Counseling, 10*(1), 66-72. doi: 10.5330/prsc.10.1.ek6317552h2kh4m6.

Milsom, A. S. (2002). Students with disabilities: School counselor involvement and preparation. *Professional School Counseling, 5*(5), 331-338. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/pdf/42732373.pdf?refreqid=excelsior%3Aec5c3ac6446c652614b13a2680e2129b

Milsom, A., & Akos, P. (2003). Preparing school counselors to work with students with disabilities. *Counselor Education and Supervision, 43*(2)*,* 86-95. doi: 10.1002/j.1556-6978.2003.tb01833.x

Nichter, M., & Edmonson, S. L. (2005). Counseling services for special education students. *Journal of Professional Counseling: Practice, Theory, and Research, 33*(2), 50-62. doi: 10.1080/15566382.2005.12033817

Orel, A., Zerey, Z., & Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi [Examination of student classroom teachers' attitudes towards inclusion]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(1) 23-33. doi: 10.1501/Ozlegt_0000000076

Özdemir, D. (2018). *Rehber öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin öz yetkinlik algıları ve kaynaştırmaya ilişikin görüşlerinin incelenmesi Inspectation of guidance councelor candidates' opinions about special education, bounding and perception of self- efficacy]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 529818)

Özengi, S. Ş. (2009). *Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü ilköğretim okullarındaki rehber öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri [The opinions of the guidance teachers about the inclusion in primary schools where inclusion practices are carried out in Eskişehir]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 249401)

Sakız, H., Woods, C., Sart, H., Erşahin, Z., Aftab, R., Koç, N. et al. (2015). The route to 'inclusive counselling': Counsellors' perceptions of disability inclusion in Turkey. *International Journal of Inclusive Education, 19*(3), 250-269. doi: 10.1080/13603116.2014.929186.

Sargın, N., & Hamurcu, H. (2010). Özel özel eğitim kurumlarında çalışan rehber öğretmenlerin sorunlarına ve beklentilerine yönelik bir çalışma [A study on the problems and expectations of the school counsellors who work in private special education institutions]. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24,* 323-329. Retrieved from http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/231

Sharma, U., Forlin, C., & Loreman, T. (2008). Impact of training on pre-service teachers' attitudes and concerns about inclusive education and sentiments about persons with disabilities. *Disability & Society, 23*(7), 773-785. doi: 10.1080/09687590802469271.

Sütçü, Z. (2007). *Yasal düzenlemeler açısından rehber öğretmenlerin/psikolojik danışmanların özel eğitimle ilgili görevlerini uygulamaya yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi [An evaluation of educational psychologists perspectives on practices of their duties in schools related to the Turkish special education legislation]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 217359)

Toprak-Karaer, N. (2010). *İlköğretim okullarındaki yönetici, sınıf ve psikolojik danışma ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma adayı özel gereksinimli öğrencileri tanıma ve yönlendirme yeterliliklerinin incelenmesi [An analysis of primary school administrators', teachers' and school counselors' proficiency in assessing and directing students with special needs in inclusive and mainstreaming schools (A case study in greater Gaziantep area)]* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep. Retrieved from http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/. (Thesis Number 279235)

Ültanır, E. (2005). Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) mesleği ve psikolojik danışman eğitimi [The psychological counseling and guidance (PCG) as a profession and training of counselor in Turkey]. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 102-111. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/161027

Vural-Batık, M., & Fırıncı Kodaz, A. (2018). Kurum deneyiminin psikolojik danışman adaylarının özel eğitim öz yeterlik algılarına etkisi [The effect of the internship course on counselor trainees' sense of self-efficacy

regarding special education]. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37*(1), 209-222. doi: 10.7822/omuefd.327621

Yılmaz-Bingöl, T. (2018). Okul psikolojik danışman adaylarının genel öz-yeterlik ve özel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışmanlığa ilişkin öz-yeterlik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi [Investigation of the relationship between general self-efficacy of school counselor candidates and self-efficacy beliefs of that regarding special education]. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(15), 1474-1493. doi: 10.26466/opus.444225

Yüksek Öğretim Kurumu [Council of Higher Education]. (2018a). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programı bulunan tüm üniversiteler [All universities with guidance and psychological counseling program]*. Retrieved from https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10172

Yüksek Öğretim Kurumu [Council of Higher Education]. (2018b). *Rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programı [Guidance and psychological counseling undergraduate program]*. Retrieved from https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Rehberlik_ve_Psikolojik_Danismanlik_Lisans_Programi.pdf

Yüksel, K., Diken, İ. H., Aksoy, V., & Karaaslan, Ö. (2012). Rehber öğretmen adaylarının özel eğitimde psikolojik danışma ve rehberliğe ilişkin öz-yeterlik algıları [School counselor candidates' perception of self-efficacy regarding school counseling in special education]. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(1), 137-148. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11112/132857

Zundans-Fraser, L., & Lancaster, J. (2012). Enhancing the inclusive self-efficacy of preservice teachers through embedded course design. *Education Research International, 2012*, 1-8. doi: 10.1155/2012/581352

Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

Year: 2020, Volume: 21, No: 3, Page No: 513-536

doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.579465

RESEARCH

Received Date: 18.06.19
Accepted Date: 29.04.20
OnlineFirst: 07.05.20

The Effect of the "Counseling and Guidance Services in Special Education" Course on School Counselor Candidates' Perceptions of Self-Efficacy in Special Education*

Nesrin Sönmez** Akdeniz University

Melike Koçyiğit-Özyiğit*** Akdeniz University

Abstract

This study examined the effect of the "Psychological Counseling and Guidance Services (PCGSs) in Special Education" course on the school counselor candidates' self-efficacy perceptions in special education. Pre-test, post-test control group (2x2) pattern was used in the study, which was quasi-experimental. 24 candidates who selected "PCGSs in Special Education" course were in the experimental group. 21 candidates who chose another elective course were in the control group. "Personal Information Form" and "School Counselors' Self-Efficacy Scale Regarding Special Education (SCSSSE)" were used to identify the effect of the self-efficacy perceptions of the candidates in special education. ANOVA for repeated measurements was used in the analysis of the data. The level of self-efficacy perceptions regarding special education of the candidates in the experimental group increased significantly compared to the control group. The research findings are discussed in terms of the courses required for undergraduate education of the candidates.

Keywords: School counselor candidate, self-efficacy perception, special education, counseling, course.

Recommended Citation

Sönmez, N., & Koçyiğit-Özyiğit, M. (2020). The effect of the "counseling and guidance services in special education" course on school counselor candidates' perceptions of self-efficacy in special education. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, *21*(3), 513-536. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.579465

*The study was presented by the second author as an oral presentation at the 20th International Psychological Counseling and Guidance Congress held on 25-27 October 2018 in Samsun.

Corresponding Author: Assist. Prof., E-mail: ndilersonmez@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2497-2336

***Res. Assist. Dr., E-mail: mlkocyigit@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1446-9761

Guidance and Psychological Counseling (GPC) services are offered to students of all ages to help individuals manage their own life activities (Girgin, 2014). School counseling is a profession which holds different titles abroad such as school counselors, school psychologists, counseling psychologists, psychological counseling. But, school counselors mainly graduate from the Department of Guidance and Psychological Counseling in Turkey. School counselors have been working in schools and institutions affiliated to the Ministry of National Education (MoNE) since 1985 (Bilgin, 2000). They play an important role in supporting the academic, social and emotional needs of all students and their families (Hott, Thomas, Abbassi, Hendricks, & Aslina, 2015). By all means, school counselors are expected to provide this service equally to all individuals, whether they have special needs or not.

As the number of students with special needs (SSN) participating in the education life increases, problems also come with them, and school counselors are the first staff member employed to solve these problems. School counselors are actively involved in procedures such as orientation, monitoring of inclusive students, preparing IEP, preparing an enrichment program for gifted students. They are expected to be involved in awareness-raising, guidance, monitoring, adaptation, coping with behavioral problems, social development, peer acceptance and family education in schools as well as in diagnostic services in Guidance Research Centers (MoNE, 2015). In summary, school counselors are expected to carry out studies that will contribute to the development of all students in terms of emotional, cognitive and social development. They are also expected to conduct various studies with SSN and their teachers, peers and families.

Previous studies state that school counselors have lack of experience related to working with SSN. They often consider themselves inadequate in fulfilling their duties in the provision of special education services. (Akalın, 2014; Cimşir & Carney, 2017; Güven & Uyanık-Balat, 2006; Özengi, 2009; Sakız et al., 2015; Sargın & Hamurcu, 2010; Sütçü, 2007). It is stated that the problems experienced while applying a job or skill include feelings such as insecurity and failure, and this may negatively affect their self-efficacy perceptions (Bandura, 2009).

In the studies, it was found that the higher the grade level of school counselor candidates, the higher their self-efficacy perception levels in special education (Deniz, 2016; Yüksel, Diken, Aksoy, & Karaaslan, 2012). The self-efficacy perceptions of those who took courses related to special education were higher than those who did not (Ateş, 2017). Taking lessons and gaining experience in special education strengthened the belief that school counselors could serve in this field (Milsom & Akos, 2003; Nichter & Edmonson, 2005). It was also found that school counselors with high positive attitudes had higher perceptions of being ready to work with SSN (Cimşir & Carney, 2017; Milsom, 2006).

According to the 2018 data of Council of Higher Education (CoHE), 83 state universities in Turkey, 16 private universities, 9 universities Turkish Republic of Northern Cyprus and 1 in Kyrgyzstan have a GPC program (CoHE, 2018a). As a result of the regulations by CoHE in 2018, the candidates need to choose one of the specialization areas including 'Guidance and Counseling at School', 'Family Guidance and Counseling', and 'Career Guidance and Counseling' (CoHE, 2018b). The new program is implemented since the 2018-19 academic year. In this program, the course entitled “Special Education” have been renamed to “Special Education and Inclusion” course whose credit has been reduced to 2 and transferred from the 3rd semester to 7th semester. In the new program, there are no comprehensive courses related to special education and SSN among the compulsory courses. Additionally, the “Psychological Counseling and Guidance Services (PCGSs) in Special Education” course, which is the subject of this research and is one of the elective courses in the old program, is not included in the elective courses in the new program. However, the addition of very important courses in the new program such as “Inclusive Education”, “Attention Deficit and Hyperactivity Disorder”, Individualization and Adaptation of Teaching”, “Turkish Sign Language”, “Gifted Children and Education”, “Applied Behavior Analysis”, is an important progress. It is hoped that the addition of these courses will help the school counselor candidates to gain the necessary knowledge and experience for the special education field and to make them feel more competent in special education.

Although there are many studies examining self-efficacy perceptions of school counselor candidates in special education, only one study tested the effect of courses during undergraduate education. Vural-Batık and Fırıncı-Kodaz (2018) conducted a study examining the effects of institutional experience on the self-efficacy perceptions of the candidates in special education. At the end of the study, it was found that self-efficacy perceptions of school counselor candidates related to the their tasks in special education increased significantly after the externship. The researchers stated that the increase in self-efficacy perceptions in special education may be related to the increase in the self-efficacy of counseling or general self-efficacy.

There is no other study examining the effect of a course on the knowledge and experience levels of school counselor candidates on special education. This study was planned based on this inquiry. This study aimed to investigate the effect of the "PCGSs in Special Education" course on self-efficacy perceptions of the school counselor candidates in special education. For this purpose, the following question was sought: Is there a significant difference between the special education self-efficacy scores of the school counselor candidates who have taken the course on "PSGSs Services in Special Education" and have not taken the course?

Method

Research Design

This study is a quasi-experimental study in which pre-test and post-test control group (2x2) design were used. The pre-test, post-test control group (2x2) design is a preferred quasi-experimental design in cases where it is not possible to perform the random assignment (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2011; Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2012). As the groups were not determined by random assignment and the research was conducted with two existing groups, this design was used. The dependent variable of the study was the self-efficacy perceptions of school counselor candidates in special education. The independent variable was the "PCGSs in Special Education" course.

Participants

The participants were seniors in the undergraduate programme of Guidance and Psychological Counseling in Turkey. The participants were divided into two groups according to the elective course they chose. The participants who chose the "PCGSs in Special Education" course and continued at least 80% of the course were determined as the experimental group (N = 27) and the participants who did not choose the course as the control group (N = 26). Three participants in the experimental group and five participants in the control group were excluded from the study group due to absenteeism, incomplete filling of the scale or not filling at all. As a result, the study was carried out with a total of 45 participants, 24 in the experimental group and 21 in the control group. The participants in the control group took the "Forensic Psychology" course, which was opened at that time, provided by another faculty member and was not similar to the "PCGSs in Special Education" course in terms of content.

There was no significant difference between the pretest scores of the experimental and control groups [t = 1.511, p > .05]. In other words, it was seen that the levels of special education self-efficacy of the participants in the experimental and control groups were similar before taking the course.

Data Collection Tools

Personal information form and School Counselors' Self-Efficacy Scale Regarding Special Education (SCSSSE) were used as data collection tools.

Personal information form. The personal information form was prepared by the researchers. It consisted of questions aiming to reveal the demographic information of the participants including gender and class level, and information regarding the students who took any courses about special education, and whether they were willing to work in special educational institutions after graduation.

School Counselors' Self-Efficacy Scale Regarding Special Education (SCSSSE). SCSSSE was developed by Aksoy and Diken (2009) for school counselors. The validity and reliability analyses were conducted by Yüksel et al. (2012) for school counselor candidates. It consists of 40 items. Using the five-point Likert scale, it is unidimensional. The lowest score is 40 and the highest score is 200.

The data were collected from experimental and control groups in the spring semester of 2017-2018. The pre-test phase was carried out in both groups of participants in their classrooms at the first week of spring semester.. The post-test data were collected in the same classes immediately after the last lesson of the semester. Before the test was given, brief information was provided about the research and the test. Then the tests were given to the participants who volunteered to take part in the study. It was stated that attending the research was not compulsory, no grade evaluation would be made.

Implementation

"PCGSs in Special Education" was an elective course given in the spring semester of the 4th grade. The duration of the course is 14 weeks. It covered topics such as "Special Education Area, Special Education Institutions and Environments, Special Education Law Regulations, Inclusive Practices, Individualized Education Program (IEP), Behavior Change, School Counselor's Duties and Responsibilities, Cooperation in Special Education, Family Education". The course content was prepared according to previous and relevant literature. Special attention was drawn to the tasks that the school counselors had to do in the field of special education, the problems they faced in performing these duties, and related legal regulations. The book entitled "Special Education and Inclusion Practices in Psychological Counseling and Guidance" was used as the main source of the course as it was the only resource in the field of PCG services (Batu & Subaşı-Yurtçu, 2017). The first researcher holding a PhD in Special Education provided the course. The second researcher took part in the data collection and analysis, the organization of the course content.

During the course, there were visits to special education schools in the region. During these visits, the candidates were allowed to spend 2-3 hours in the school. These candidates interviewed the 'school counselor' working in the school. In addition, they attended classes and participated in activities in order to interact with the SSN. A school counselor with 10 years of experience working in a secondary school was invited as a guest speaker to the class in the faculty of education. After a short presentation, she shared her experiences with questions and answers. The school counselor candidates were given homework to read the documents given to them (regulations, IEP, orientation report, etc.) and take notes. Possible case studies were frequently mentioned and solutions were discussed. All notes, written resources (books, articles, etc.) were provided to the students. In addition to midterm and final grades, homework and attendance also contributed to the assessment of the course. All students in the experimental group who chose the course attended the course regularly. The average achievement score of the students in the PCGSs in Special Education course was 84.44.

Data Analysis

Prior to data analysis, it was examined whether ANOVA's assumptions were met for repeated measure (Leech, Barrett, & Morgan, 2008). The data showed a normal distribution ($p > .05$) as a result of the Shapiro Wilk test. The homogeneity of the variances (Levene) was tested. The data obtained from the pre-test ($F(1,43) = 544$, $p > .05$) and post-test ($F(1,43) = 503$ $p > .05$) showed no difference between the variances of the groups. The assumption of Equality of Covariance Matrices was also tested: It was found that the covariance matrices were homogeneous (Box's M = 1.120, ($F(3, 864563) = .355$, $p = .78$). As a result of these tests, "ANOVA for repeated measure" was used for data analysis. The data collected in the study were analyzed with SPSS 20.

Results

ANOVA for repeated measure was utilized to reveal the changes in the pre-test and post-test scores of the school counselor candidates. The mean scores of the experimental group were lower than those of the control group, but this difference was not significant. [$F(1,43) = 0.24$; $p > .05$]. The difference between pre-test and post-

test was found to be significant and the effect size was moderate [$F(1,43) = 33.35$, $p < .05$, $d = 0.44$]. In addition, the interaction effect of time and group was found to be significant with the small effect size (Cohen, 1988) [$F(1,43) = 6.87$, $p < .05$, $d = 0.14$]. In other words, the change in the perception of special education self-efficacy of school counselor candidates who took PCGSs in Special Education course was significantly different from those of the school counselor candidates who did not take the course. This change in the experimental group was due to the participation in the "PCGSs in Special Education" course.

Discussion and Conclusion

School counselors are expected to provide guidance and psychological counseling to the needs of all students with and without special needs in schools. They can take courses that will help them be more competent in providing this service in undergraduate programs. This study aimed to determine the effect of the "PCGSs in Special Education" course on self-efficacy perceptions of school counselor candidates in special education. At the end of the study, it was found that the self-efficacy perceptions of the participants in special education who took the "PCGSs in Special Education" course increased significantly compared to those who did not. It was seen that the course was effective in increasing self-efficacy perceptions of school counselors in special education. Although there is no study in the literature that directly examines the impact of a course on special education, a study examining the effect of externship on self-efficacy perception of school counselors was found. Vural-Batık and Fırıncı Kodaz (2018) found that self-efficacy perceptions related to PCG-related tasks in special education increased significantly after the externship. In the study, it was indicated that only 3.72% of the participants received externship in special education schools. 21.73% of the participants applied school counseling and guidance services in special education and 15.52% found themselves competent for guidance services in special education. The researchers suggested that the increase in self-efficacy perception may be related to the increase in the self-efficacy of counseling or general self-efficacy. As a matter of fact, in our study, there was an increase in the post-test scores of the self-efficacy perception of the control group candidates. As in the study of Vural-Batık and Fırıncı-Kodaz (2018), there may be some increase in self-efficacy perceptions in special education due to the increase in general professional self-efficacy of the control group candidates over the past 14 weeks.

When the pre-test scores of school counselors candidates who chose and did not choose the course were examined, two findings were remarkable. First, the participants in both groups took special education and learning disability lessons. Secondly, it was found that there was no significant difference between the mean scores of the experimental and control groups before taking the course, so the levels of self-efficacy perceptions in special education were similar [$t = 1.511$, $p > .05$]. However, the pre-test mean of the control group ($X = 131$) was slightly higher than the experimental group ($X = 120.62$).

Another remarkable finding was that the experimental group did not receive the highest score that could be obtained. This can be explained by the fact that the content of PCGSs in Special Education course does not correspond to all of the items in the scale. In addition, this finding suggests that counselor candidates need to receive more courses related to special education. It is seen that theoretical knowledge is not sufficient and more experience is needed.

The findings of the study are limited to the school counselor candidates. Previous and subjective experiences of the candidates may likely to affect self-efficacy perceptions in special education. Future studies can be conducted with a larger sample group with participants from other universities. The self-efficacy perceptions of the counselor candidates in special education were measured with a scale, and the results of the study were interpreted based on the quantitative data. Therefore, qualitative research can be conducted to reveal their self-efficacy perceptions in special education. Longitudinal studies with school counselor graduates can be conducted to evaluate the reflections of the special education and the related courses taken before. Moreover, the effect of adding special education practices into the content of applied courses can be tested.

EK A

ÖZEL EĞİTİMDE PDR HİZMETLERİ DERSİ İZLENCESİ

- **Dersin adı:** Özel Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri
- **Kodu:** RPD416
- **Verildiği dönem:** 2017-2018 Bahar Dönemi
- **Ders saatleri:** Pazartesi 13.30-16.20
- **Dersin yapılacağı yer:** A Blok 262 nolu sınıf
- **Dersi Yürüten Öğretim Üyesi Ad, Soyad:** Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ
- **E-posta:** ndilersonmez@gmail.com
- **Web Adresi**: http://aves.akdeniz.edu.tr/nsonmez/
- **Ofis yeri:** Eğitim Fakültesi A Blok 364
- **Ofis gün ve saatleri:** Pazartesi 13.00-14.00
- **Dersin tanımı:** Ders, özel eğitim ve özel eğitim gerektiren bireyler, özel eğitimde PDR hizmetleri; özel eğitimde işbirliği ve aile eğitimi konularında bilgiler sunar.
- **Dersin hedefleri:** Bu dersin sonunda öğrenciler, özel eğitim ve özel eğitim gerektiren bireylere yönelik tanımlamalar yapar. Özel eğitimde tanılama sürecinin aşamalarını açıklar. RPD hizmetlerinin ilkeleri ile özel eğitim ilkelerini ilişkilendirir. Yasal düzenlemeler ışığında psikolojik danışmanın özel eğitimde görev ve sorumluluklarını açıklar. Özel ekip yaklaşımlarını açıklar. Özel eğitim ortamlarında RPD hizmetlerini açıklar. BEP içeriğini açıklar. Davranış değiştirme ilke ve yöntemlerini örnekler üzerinde açıklar. Akran kabulü ve sosyal gelişimin desteklenmesine yönelik etkinlikleri açıklar. Özel eğitimde aile eğitimi programı geliştirme sürecini açıklar.
- **Öğretim yöntemleri**: Anlatım Soru-Cevap, Beyin Fırtınası, Gözlem, İnceleme, Görüşme, Grup Çalışması
- **Haftalık ders planı:**

Hafta	Konular
1	Özel Eğitim, Özel Eğitim Gerektiren Bireyler
2	Özel eğitimde Tanılama
3	Özel Eğitim Uygulamaları ve Türkiye'de Özel Eğitim
4	RPD hizmetlerinin ilkeleri ve özel eğitim
5	Yasal düzenlemeler, Psikolojik danışmanın özel eğitimde görev ve sorumlulukları
6	Özel Eğitimde Ekip Yaklaşımları
7	Özel eğitim ortamlarında RPD hizmetleri- Özel eğitim okulları-Kurum Ziyareti
8	Özel eğitim ortamlarında RPD hizmetleri-Kaynaştırma eğitimi- Konuk Konuşmacı
9	Özel eğitim ortamlarında RPD hizmetleri –RAM
10	Özel eğitim ortamlarında RPD hizmetleri -Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri
11	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
12	Davranış Değiştirme
13	Akran Kabulü-Sosyal Gelişimin Desteklenmesi
14	Özel Eğitim Gerektiren Bireylerin Aileleriyle Çalışma

- **Kullanılacak kaynaklar listesi:**
  - Batu, E. S., & Subaşı-Yurtçu, A. B. (2017). Psikolojik danışma ve rehberlikte özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları. Ankara: Vize Yayıncılık.
  - Cavkaytar, A. (2017). Özel eğitim. Vize Yayıncılık
  - MEB (2010). Okullarımızda 3N kaynaştırma. https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/yayimlar/kaynastirma/kaynastirma.pdf adresinden erişilebilir.
  - http://aves.akdeniz.edu.tr/nsonmez/dokumanlar adresinden diğer tüm dökümanlara ulaşabilirsiniz.
  - Sucuoğlu, B.& Kargın, T. (2006). İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları. Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler. İstanbul: Morpa Yayınları.
- **Ders geçme koşulları:**
  - Derse devam zorunludur. Yasal hakkınızı kullanmak size bağlıdır. Ancak mümkün olduğunca derse %100 devam etmenizi, devamsızlık hakkınızı yalnızca zor durumlarla karşılaştığınızda kullanmanızı öneririm ☺
  - Ödev: 4. Haftada verilecek. Konusu: Özel Eğitimle ilgili yasal düzenlemelerin okunması ve psikolojik danışmanların görev ve sorumluluklarının raporlaştırılması.
  - Ödev: 7. Haftada verilecek. Özel eğitim okullarında yapılan görüşmelerin raporlaştırılması

- Değerlendirme: Devam %5
  Ödevler %10
  Vize %35*
  Final %50*

*Vize ve final sınavları klasik ve test formlarında sorulardan oluşacaktır.

- ✓ İntihal ve kopya durumlarında tutanak tutulur ve öğrencinin sınavı/ödevi geçersiz sayılır.

Ödevlerin teslim tarihinden sonra getirilen ödevler kabul edilmez. Son tarihten en geç 3 gün sonrasına kadar geciken ödevlerin notu yarıya indirilerek değerlendirilir. Daha sonrasında teslim edilenler notlandırılmaz.

EK B

Rehber Öğretmenin Özel Eğitim Okulunda Özel Gereksinimli Öğrencilerle (ÖGÖ) Çalışmaları ve Deneyimlerine Yönelik Görüşme Formu

Okul Adı:

Öğretmenin Mezun Olduğu Bölüm ve Kıdemi:

ÖGÖ ve Özel eğitime yönelik bugüne kadar aldığı ders ve/veya kurslar, eğitimler:

Okulda bulunan öğrencisi sayısı:

BEP Birimi oluşturulmuş mu? Evet Hayır

Evetse kimlerden oluşuyor? Ne sıklıkta toplanıyorlar?

ÖGÖ'e yönelik tutulan defter kayıt vb. dosyaların isimleri:

Okulda ÖGÖ'lere yönelik yapılan çalışmalar:

Öğretmenlere yönelik yapılan çalışmalar:

ÖGÖ'nin ailesine yönelik yapılan çalışmalar:

Okul yönetimine yönelik yapılan çalışmalar:

Psikolojik danışmanların Özel Eğitim Okulunda Rolleri ve Sorumlukları hakkında düşünceleri?

Okulda karşılaştıkları güçlükler?

Mesleğe yeni başlayan psikolojik danışmanlara önerileri?
